

*Марина Киян, Марина Окладна, Людмила Перевалова
м. Харків, Україна*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Оновлення усіх сфер життя українського суспільства призвело до необхідності реформування системи освіти, зокрема це стосується вищої освіти, яка повинна відповідати потребам суспільства та освітнім тенденціям у сучасному світі. ХХІ ст. характеризується підвищенням вимог до освіти, що пов'язано з переходом до високотехнологічного інформаційного суспільства, у якому якість людського потенціалу, рівень освіченості і культури всього населення набувають вирішального значення для економічного і соціального поступу країни. Інтеграція і глобалізація соціальних, економічних і культурних процесів, які відбуваються у світі, перспективи розвитку української держави на найближчі два десятиліття вимагають глибокого оновлення системи освіти, зумовлюють її випереджувальний характер.

Проблемам реформування вищої освіти та перспективам її подальшого розвитку присвячені дослідження багатьох вчених: В. Андрущенко, Ю. Жука, Л. Зязюн, П. Кралюк, О. Навроцького, Н. Пасічника, В. Суханцевої та ін.

На думку Ю. Жука у нашому суспільстві відсутнє глибоке розуміння того, що освіта, і вища зокрема є основою розвитку держави [1]. Сьогодні до пріоритетних завдань, що постають перед суспільством, належить проблема підтримки розвитку освіти, яка безпосередньо пов'язана з системою національних інтересів і національної безпеки [2].

Згідно з прогнозами ЮНЕСКО в ХХІ ст. цивілізованого рівня добробуту досягнуть тільки країни, в яких 40–50% працездатного населення буде мати якісну вищу освіту. Сьогодні в Україні приблизно 13% населення мають повну і 16–18% – неповну вищу освітою [3]. Можна констатувати, що низький професійний й загальнокультурний рівень значної кількості населення, особливо молоді, становить загрозу не тільки перспективам економічного росту, але й соціальної стабільності. Тому проблема реформування системи вищої школи є актуальною, а мета її – забезпечення потреб держави у фахівцях і наукових розробках.

В Україні склалась достатньо складна ситуація у сфері освіти. Розвал СРСР наніс удар по тій системі освіти, яка існувала. Недостатність державного фінансування призвела до того, що державні навчальні заклади вимушені значну частину коштів, одержаних за рахунок плати за навчання, використовувати на власні потреби, які раніше фінансувались з державно-

го бюджету. Автономізація університетів поки що існує на паперах. Виникла велика кількість недержавних вищих навчальних закладів, які не в змозі надати якісну освіту та не відповідають необхідним стандартам. Спроби міністерства освіти навести порядок у цій сфері поки ще не дали необхідних результатів.

Приєднання до Болонської системи призвело до зближення нашої системи вищої освіти до європейської, розширилися контакти з університетами Західної Європи, США, підвищилась мобільність студентів та викладачів, з'явилась практика одержання двох дипломів: українського та європейського. Слід констатувати, що в цьому напрямку робляться певні кроки, але вони не носять системного характеру, тому що, на погляд багатьох фахівців, у нас відсутня реальна програма інтеграції освіти в європейський освітній простір [4].

Одним з важливих елементів Болонської декларації є мобільність студентів та викладачів. Так, у країнах Євросоюзу вже стала традиційною практика, коли студент один семестр або навіть один рік навчається в іншому університеті (бажано в іншій країні!). Для цього розроблені спеціальні механізми, зокрема стипендіальні програми. У нас же таких механізмів немає – не лише для навчання студентів за кордоном, але навіть усередині країни. Щодо мобільності викладачів, то в країнах Євросоюзу вітають залучення до навчального процесу зарубіжних спеціалістів. Деякі університети мають таку практику, але вона не є нормою. Крім того у західноєвропейських країнах вважається бажаним участь іноземних науковців при захисті дисертаційних робіт. У нас зробити це практично неможливо, оскільки сформована складна процедура нострифікації дипломів про вищу освіту, а особливо докторських дипломів.

Серед багатьох проблем, з якими стикаються вищі навчальні заклади у XXI ст., найбільш важливою та складною є проблема якості освіти. Якщо в минулому діяльність системи вищої освіти оцінювалась кількісними показниками: кількість студентів на 10 тис. населення, доля ВВП, що виділяється на вищу освіту, обсяг фінансування наукових досліджень та інше, то в епоху глобалізації та інтернаціоналізації первинного значення набуває оцінка якості підготовки фахівця, відповідність сучасним вимогам та світовим показникам професійної компетенції.

Вища освіта здійснюється як процес передачі знань, навичок, вмінь, суспільного досвіду та традицій, тому вирішальним тут виступає науково-викладацький склад вищої школи. Від кількості та якості науково-педагогічних кадрів залежить ефективність та перспективи розвитку кожного конкретного вищого навчального закладу.

В умовах кризових явищ, нестабільності, невизначеності, обмежених фінансових ресурсів вимагати від науково-педагогічних кадрів якості освіти, зацікавленості у професійному рості було б нерозумним. Заробітна платня професорсько-викладацького складу потребує суттєвих змін. Висловлювання керівництва держави про необхідність підвищення матеріального становища вчителів шкіл та викладачів вищих навчальних закладів безумовно є вірними. Але у дійсності ті незначні зміни в оплаті їх праці, що передбачаються діючим законодавством, ефекту не дадуть.

Процес формування та розвитку кадрового потенціалу вищої школи, досягнення конкурентоспроможності потребує створення ефективного механізму підвищення кваліфікації її науково-педагогічного складу. Існуюча система підвищення кваліфікації викладачів не здатна забезпечити потреби вищої освіти. Більшість вищих навчальних закладів здійснює підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів шляхом внутрішньо вузівської системи, тобто створюються семінари, відповідні курси, де викладач протягом певного часу проходить підвищення кваліфікації. Ця система не ефективна. Сьогодні викладач не має можливості пройти стажування у провідних вищих навчальних закладах, тому що це потребує певного фінансування з боку вищого навчального закладу.

Ще однією важливою проблемою для нашої країни є подальше вдосконалення системи підготовки та атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, мається на увазі підвищення ефективності аспірантури та докторантури, вимог при вирішенні питань про присудження вчених ступенів та присвоєння вчених звань.

Багато спорів та дискусій ведеться з приводу зовнішнього незалежного оцінювання. Це американська технологія. У США університети можуть ігнорувати ЗНО, доповнювати його, воно має суто добровільний характер, крім того ЗНО проводять недержавні інституції. У нас же зовнішнє незалежне оцінювання є державною справою, як, до речі, у Росії та Білорусії. Російське освітянське співтовариство виступає проти його абсолютизації, критикує різні його аспекти, але державні органи не звертають на це увагу [5]. В Україні аналогічна ситуація, проти ЗНО неодноразово виступали відомі вчені, керівники вищих навчальних закладів, які звертали увагу на необхідність зміни тих завдань, що пропонуються учням з багатьох предметів, наголошували на тому, що надані тести не відповідають необхідним вимогам, не в змозі оцінити рівень знань абітурієнта. Однак к цим пропозиціям поки ще ні хто не прислуховувався. Є навіть прагнення закріпити ЗНО на законодавчому рівні.

Практика найбільш економічно розвинутих країн світу свідчить, що освіта з вторинної галузі перетворюється на ключову галузь, а інтелектуаль-

ний потенціал та праця викладачів стає у цьому сенсі вирішальними. Однак реалії сьогодення потребують і змін по відношенню до студента. Освітня модель «вчитель – вчить, а учень – навчається» не впливає ні на зміст, ні на навчальний процес та не можуть дати необхідного ефекту. «Співробітництво», «взаємодія», «залученість студента у процес формування та передачі знань» повинні стати основоположними у педагогічному процесі. Без цього освіта не буде відповідати викликам і вимогам «суспільства знань».

Вирішальними для вищої школи повинні стати відповіді на запитання: які знання необхідні студенту для успішної професійної діяльності? Здобуття вищої освіти не є гарантією працевлаштування майбутнього фахівця. Більшість наших випускників не можуть знайти роботу за одержаною спеціальністю. Це пов'язано з тим, що система вищої освіти недостатньо орієнтована на ринок праці, і, як наслідок відсутня зацікавленість підприємств і організацій у проведенні виробничих практик та запрошенні молодих фахівців на роботу. Крім того відсутня сучасна система працевлаштування випускників вищих навчальних закладів. Необхідно створити таку модель системи вищої освіти, у якій державне замовлення би точно відповідало обсягу та спеціальностям, які затребувані на даному етапі розвитку суспільства, з урахуванням перспектив його розвитку на найближчі 10 років.

Таким чином, важливими завданнями для України, політика якої спрямована на формування та розвиток суспільства, орієнтованого на знання, є розробка та реалізація чітко продуманої стратегії перетворення вищої школи, де головним буде кардинальна зміна змісту і технологій навчання заради формування у молоді нової якості освіченості, компетентності, уміння і установки безперервно вчитися і добиватися в своїй діяльності високої ефективності.

Список літератури: 1. Жук Ю. Треба вміти дивитись у вічі, або в Болонський процес слід входити з українським позитивним досвідом, враховуючи реалії. // Вища школа. 2005. – 16–23 березня. – С. 12–17. 2. Андрущенко В. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть (Спроба прогностичного аналізу) // Вища освіта України. – 2001. – № 1. – С. 11–17. 3. Андрущенко В. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу. // Вища освіта України, 2004. – № 1. – С. 5–9. 4. Кролюк П. Вища освіта в Україні: куди йдемо? // Дзеркало тижня», № 3, 27 січня 2012. 5. Плаксий С.И. Высшая школа на изломе. Высшее образование для XXI века: VI Международная научная конференция. Москва, 19–21 ноября 2009 г.: доклады и материалы. Ч. 1 / под. общ. ред. И.М. Ильинского – М.: изд-во Моск. гуманит. ун-та, 2009. – С. 131–137.